

В. В. Гальцова, к.ю.н., доцент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СІМ'Ї, ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ У СИСТЕМІ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

У тезах досліджуються злочини проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх у чинному кримінальному законодавстві України. Відстоюється позиція, що ці злочини становлять самостійну і відносно відокремлену групу суспільно-правових явищ, що зумовлює необхідність виокремлення відповідних кримінально-правових норм в самостійний розділ Особливої частини КК.

В тезисах исследуются преступления против семьи, прав и интересов несовершеннолетних в действующем уголовном законодательстве Украины. Отстаивается позиция, что эти преступления составляют самостоятельную и относительно обособленную группу общественно-правовых явлений, что обуславливает необходимость выделения соответствующих уголовно-правовых норм в самостоятельный раздел Особенной части УК.

In the theses crimes against the family, the rights and interests of minors in the current criminal legislation of Ukraine are researching. It is defended the position that these crimes are a separate and relatively isolated group of social and legal phenomena that determine the need to single out the relevant criminal law norms in a separate section of the Criminal Code.

Дослідження злочинів проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх, визначення їх системи, аналіз складів злочинів є вельми актуальною і недостатньо розробленою проблемою кримінального права України. Її вирішення дає можливість підвищити якість кримінального законодавства, зокрема, упорядкувати кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за ці злочини, розглядати їх як певну узгоджену систему та визначити найбільш суттєві їх риси (ознаки), що їм притаманні та якими вони відрізняються від інших злочинів. Отже, чітка побудова системи правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх, сприятиме вирішенню низки проблем, що виникають як в теорії кримінального права, так і правочастосовній діяльності.

Поняття «система», за твердженням теоретиків права, пов'язане насамперед із необхідністю визначення базису, на якому будується системний підхід досліджень в праві, у тому числі й у кримінальному. У цьому

сенсі визначальною є системність самого права, що розглядається в науці як об'єктивне об'єднання (з'єднання) за змістовними ознаками певних правових частин у структурно упорядковане та єдине цілісне явище, яке характеризується відносною самостійністю, стійкістю та автономністю функціонування. Об'єктивною властивістю права є його системність, що виступає важливим принципом і правилом законодавчої техніки («систематизації»).

На думку багатьох науковців кримінального права (М. Й. Коржанського, Б. С. Нікіфорова, В. Я. Тація, Є. О. Фролова та ін.), основу систематизації злочинів і норм Особливої частини КК становить об'єкт злочинів, тобто суспільні відносини, на які посягають злочинні діяння. Відомо, що об'єкт злочину поділяється на *загальний, родовий, видовий та особливий*. Визначальну роль у системі злочинів і норм Особливої частини КК виконує родовий об'єкт, адже саме на його підставі побудована Особлива частина КК на розділи.

Однак реалізація вказаного підходу і відповідно систематизація правових норм у КК не завжди є досконалою. Так, у чинному КК України у нормах Особливої частини міститься низка норм щодо кримінальної відповідальності за окремі суспільно небезпечні діяння, які фактично посягають на сімейні відносини, права та інтереси неповнолітніх, що становлять самостійну і відносно відокремлену групу суспільних відносин. Однак вони розміщені законодавцем у різних розділах Особливої частини КК.

Зокрема, у *розділі II («Злочини проти життя та здоров'я особи»)* встановлено відповідальність за «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» (ст. 137 КК); у *розділі III («Злочини проти честі, волі та гідності особи»)* – за «Підміну дитини» (ст. 148 КК), «Експлуатацію дітей» (ст. 150 КК), «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» (ст. 150¹ КК); у *розділі V («Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина»)* – за «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» (ст. 164 КК), «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка або піклування» (ст. 166 КК), «Зловживання опікунськими правами» (ст. 167 КК), «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» (ст. 168 КК) та «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» (ст. 169 КК); у *розділі XII («Злочини проти громадського порядку та моральності»)* – за «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» (ст. 304 КК); у *розділі XIII («Злочини у сфері обігу*

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення») – за «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу» (ст. 323 КК) та «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» (ст. 324 КК). З огляду на те, що вказані злочини віднесені законодавцем до різних розділів Особливої частини КК, усі вони мають різні і відмінні родові об'єкти.

На нашу думку, таке законодавче вирішення у КК України щодо родових об'єктів зазначених злочинів, які фактично з урахуванням їх об'єктивних і суб'єктивних ознак посягають на суспільні відносини у сфері сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх, є недосконалим. Воно має внутрішньо суперечливий характер та не є логічно узгодженим із точки зору системного підходу й підстав систематизації правових норм, не враховує сутності, обсягу й змісту цих суспільних відносин, що виступають як родові об'єкти вказаних злочинів. Тому, уявляється, що у чинному КК слід виокремити самостійний розділ, який передбачав би норми, що встановлювали б кримінальну відповідальність за злочини проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх.

Кримінально-правові норми розділу «Злочини проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх» Особливої частини КК у запропонованому варіанті мають становити не просту сукупність норм, а їх упорядковану систему. Критерієм їх систематизації вважаємо за можливе визнати *видові об'єкти*, до яких ми відносимо: суспільні відносини *у сфері сім'ї* та суспільні відносини, *що забезпечують права та інтереси неповнолітніх*. У своїй єдності вони становлять зміст родового об'єкта цих злочинів. Виокремлення цих суспільних відносин дозволить привести суспільно небезпечні діяння і норми, що встановлюють за них кримінальну відповідальність, у відносно струнку логічну систему. Подальшу систематизацію злочинів проти сім'ї, прав і інтересів неповнолітніх можна здійснювати, на нашу думку, на підставі *безпосереднього об'єкта* цих злочинів та з урахуванням аксіологічного підходу, умовно поділивши їх на злочини: 1) проти сім'ї; 2) проти неповнолітніх, їх прав та інтересів. До злочинів *проти сім'ї* слід віднести такі суспільно небезпечні діяння: «Підміна дитини» (ст. 148 КК); «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» (ст. 168 КК), «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» (ст. 169 КК), «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків» (ст. 165 КК), а до злочинів *проти неповнолітніх, їх прав та інтересів*: «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» (ст. 137 КК); «Експлуатація дітей» (ст. 150 КК); «Використання

малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» (ст. 150¹ КК); «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» (ст. 164 КК); «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка або піклування» (ст. 166 КК); «Зловживання опікунськими правами» (ст. 167 КК); «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» (ст. 304 КК); «Спонукування неповнолітніх до застосування допінгу» (ст. 323 КК); «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» (ст. 324 КК).

На підтримку нашої думки свідчить й кримінальне законодавство інших зарубіжних країн, оскільки кримінально-правові норм, що встановлюють відповідальність за посягання на сім'ю, права та законні інтереси неповнолітніх, виокремлено у самостійний розділ або главу. Зокрема, *КК Республіки Білорусь* (розділ VII глава «Злочини проти укладу сімейних відносин та інтересів неповнолітніх»), *КК Республіки Болгарія* (глава 4 «Злочини проти шлюбу, сім'ї та молоді»), *КК Іспанії* (розділ XII «Злочини проти сімейних відносин»), *КК Казахстану* (глава 9 розділ «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх»), *кримінальне законодавство Норвегії* (частина 2, глава 20 «Злочини, пов'язані з сімейними відносинами»), *КК Польщі* (глава XXVI «Злочини проти сім'ї та опіки»), *КК Російської Федерації* (розділ II глава 20 «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх»), *КК Франції* (Книга 2 глава VII «Про посягання на неповнолітніх осіб та сім'ю»), *КК ФРН* (розділ 12 «Злочинні діяння проти громадянського стану, шлюбу та сім'ї»), *КК Швеції* (глава 7 «Злочини проти сім'ї») та ін. Таке саме рішення повинно бути враховане вітчизняним законодавцем й у чинному КК, виходячи із суспільної небезпечності цих злочинів, характеристики яких становлять їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Тому при побудові системи злочинів проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх слід установити усю сукупність суспільних відносин, що охороняються чинним КК у сфері сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх. Виходячи зі змісту конкретних суспільних відносин, пропонуємо у порядку *de lege ferenda* згрупувати їх в окремому розділі Особливої частини КК України під назвою «Злочини проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх». У подальшому можна додати й інші суспільно небезпечні діяння, що посягають на ці суспільні відносини (наприклад, «Насильство над членами сім'ї та щодо неповнолітніх», «Жорстоке поводження над членами сім'ї та відносно неповнолітніх»). Ці діяння безпосередньо спрямовані на спричинення шкоди сімейним відносинам, а також суспільним відносинам із приводу належного розвитку та виховання неповнолітніх.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

**СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА:
ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ,
ЗАКОНОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
12–13 жовтня 2016 року

Харків
«Право»
2016

УДК 343.2/.7(477)-029:3
ББК 67.9(4УКР)308
С69

Редакційна колегія:

В. Я. Тацій (головний редактор),
В. І. Борисов (заступник головного редактора),
А. П. Гетьман, М. І. Панов, В. І. Тютюгін, В. С. Батургарєсва,
Л. М. Демидова, І. О. Зінченко, Д. П. Євтєсєва

Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового
С69 **забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали між-**
нар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2016 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов.
ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – 564 с.
ISBN 978-966-937-075-4

УДК 343.2/.7(477)-029:3
ББК 67.9(4УКР)308

ISBN 978-966-937-075-4

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
- © Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2016
- © Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права», 2016
- © Оформлення. Видавництво «Право», 2016